

ЖАНР НАУКОВОЇ МОНОГРАФІЇ В РЕПЕРТУАРІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАВНИЦТВ

Пикалюк Роман

Анотація

В статті проаналізовано тенденції випуску наукових монографій у сучасних українських видавництвах, особливості їх поєднання з іншими тематичними групами видань у репертуарі видавництва. Визначено специфіку монографій фундаментального і прикладного характеру в аспекті репертуарних стратегій видавництва.

Ключові слова: монографія, репертуар видавництва, тематична група видань.

GENRE OF SCIENTIFIC MONOGRAPH IN THE REPERTORY OF CURRENT UKRAINIAN PUBLISHING HOUSES

Rykaliuk Roman

Annotation

The trends of publishing of scientific monographs in contemporary Ukrainian publishing houses, the features of their combining with other topic groups of books in the repertory of publishing houses are analyzed in the article. It is explored, that there are different principles, that publishing houses use in marketing the scientific monographs. Typically thematic and regional principles are used.

Specific features of fundamental and applicative monographs are defined in the aspect of repertory strategies of publishing houses. Particularly, it is explored, that the monographs of the first aforementioned group are potentially small-circulation, so, marketing them in the repertory of publishing house, a publisher should consider its perspectives in usage in industrial and scientific spheres. Fundamental monographs mostly oriented on the readers' demand, so for their marketing publishing houses use general regularities of their repertory police.

Keywords: monograph, repertory of publishing house, topic group of books.

1. Постановка проблеми

Дослідження різних сегментів сучасного вітчизняного книговидавництва свідчить про те, що тенденції випуску видань окремих видів та жанрів спричинені як змінами читальських смаків, попиту на певні групи видань, так і розвитку сфер суспільного життя, в яких ці видання виступають як засіб комунікації. Так, наукове книговидавництво в дослідженнях видавничого ринку традиційно розглядається як специфічний сегмент, що забезпечує продукцією вузькоспеціалізовану читальську аудиторію й великою мірою залежить від державного фінансування. Відповідно, в ринкових умовах галузь наукового книговидавництва вважається неконкурентоздатною (див., напр. [3]). Така ситуація в зазначеному видавничому сегменті актуалізує питання про специфіку наукового книговидавництва та шляхи його розвитку в сучасних умовах.

2. Аналіз останніх публікацій

Різним аспектам зазначеного питання присвячені праці Н. Зелінської, Л. Гітиса, І. Алексеєнка та інших дослідників. Водночас стрімкий розвиток книговидавничого ринку загалом і ринку наукових видань зокрема спричиняє появу нових тенденцій у системі взаємовідносин між автором, видавцем, редактором і читачем наукової книги, що потребує додаткової уваги дослідників до зазначеної проблеми.

Серед найважливіших проблем наукового книговидавництва дослідники визначають забезпечення конкурентоздатності видавництва, що випускають наукову літературу, на книжковому ринку (див. [3]) і збереження культури наукової книги, що значною мірою визначає ефективність наукової комунікації. Паралельне вирішення зазначених проблем у видавничій практиці приводить до відмінностей між академічними науковими виданнями, призначеними для вузькоспеціалізованих читальських аудиторій, та іншими жанрами наукових видань, здатними залучати широкі читальські групи (зокрема, серед останніх Н. Зелінська відзначає науково-навчальні видання, що виникли і розвиваються на вітчизняному видавничому ринку [3, с. 22 – 23]).

В цьому аспекті показовим є жанр наукової монографії як основний у галузі наукової комунікації. Йому притаманні основні риси наукових видань, а отже, дослідження цього жанру в репертуарі сучасних

українських видавництв, що випускають наукову літературу, може свідчити про загальні тенденції в галузі наукового книговидавництва.

3. Завдання статті: дослідження позицій жанру наукової монографії в репертуарі сучасних українських видавництв.

4. Виклад основного матеріалу

Некомерційність наукового книговидавництва і його висока залежність від державної підтримки спричиняє тенденції, що негативно позначаються на культурі наукової книги. Так, у переважній більшості випуск наукових монографій фінансується авторами або науковими установами, в межах яких виконані дослідження. При цьому автор чи наукова установа повністю відповідальні за подальше розповсюдження монографії і – як наслідок – вона не знаходить свого читача. Окрім цього, необхідність здешевлення витрат у процесі редакторсько-видавничої підготовки монографії призводить до іншого негативного явища у науковому книговидавництві – випуску монографій в авторській редакції, що нерідко знижує загальну культуру наукової книги.

Подібна практика авторського редагування наукових монографій поширена останнім часом у випадках, коли наукові установи випускають наукові монографії в неспеціалізованих видавництвах, нерідко – регіональних. Так, наприклад, протягом останніх років наукові монографії Інституту літератури Національної академії наук України видані в ряді київських («Видавничий дім Дмитра Бураго», «Критика», «Стилос» та ін.) та регіональних («Джура», Тернопіль; «Твердиня», Луцьк; «Маклаут», Черкаси та ін.) видавництв. Подібна практика спостерігається і в роботі інших провідних наукових установ. Редакторська підготовка монографій у таких випадках повністю здійснюється в межах наукової установи. Не заперечуючи авторитету працівників наукових установ в аспекті редагування змісту монографій, зауважимо, що тісніша співпраця з працівниками видавництва могла б комплексно підвищити культуру монографії в аспекті взаємодії блоків змісту й оформлення, зручності сприйняття тексту видання читачем тощо.

Загальноприйнятим є внутрішньожанровий поділ монографій за характером інформації на фундаментальні (такі, що ставлять за мету описати нові, невідомі явища і процеси в природі та суспільстві, їхні закони та механізми [4, с. 214]) і прикладні (такі, що вміщують результати досліджень, які можна використовувати для розв'язання пізнавальних завдань і в практичній діяльності [4, с. 215]). Кожен із цих видів характеризується різним ринковим потенціалом і вимагає різних стратегій позиціонування на видавничому ринку.

У видавничому аспекті специфічною рисою жанру наукової монографії є її малотиражність. Водночас така специфіка є вихідною точкою в пошуку стратегії позиціонування таких видань. Н. Зелінська з цього приводу зазначає, що малотиражність фундаментальних монографій призводить до їхньої збитковості. Відповідно, шлях до підвищення їхньої рентабельності на видавничому ринку дослідниця вбачає в «свідомій селекції тематики наукових видань та чіткій орієнтації на випуск таких наукових праць, що могли б становити інтерес для значно ширшої, аніж власне академічна, аудиторії» [3, с. 22]. На протипагу цьому Л. Гітис, говорячи насамперед про монографії прикладного характеру, зауважує, що, незважаючи на низьку рентабельність таких видань, «реальна їхня значимість дуже висока» [2, с. 117], маючи на увазі, насамперед, практичну значимість у виробничій галузі, роль в освітньому процесі, піднесення іміджу вітчизняної науки тощо. Тому репертуар наукових видань прикладного характеру мотивований насамперед внутрішніми потребами наукової та виробничих галузей. Відповідно, стабільний випуск наукових видань прикладного характеру, на думку дослідника, можливий за умови активізації громадських організацій, наукових та виробничих інститутів.

На сучасному вітчизняному видавничому ринку подібну функцію виконують насамперед спеціалізовані освітні заклади. Окрім зближення наукових видань за функціональним призначенням із навчальними виданнями з метою їх можливого використання в навчальному процесі (див. про це, напр. [3, с. 22 – 23]), до репертуару видавництв спеціалізованих навчальних закладів постійно входять монографії прикладного характеру, що зберігають свою первинну читачку адресу. Серед подібних видавництв найбільш відомими на видавничому ринку є «Політехніка» (видавництво Київського політехнічного інституту), Видавництво Львівської політехніки, видавництво Київського національного економічного університету тощо. Взаємодія університетських і видавничих ресурсів дає можливість видавництву залучати науковий потенціал для власних потреб (зокрема, для забезпечення якісного наукового редагування та рецензування видань), займати свою нішу на українському видавничому ринку. Водночас формується імідж навчальних закладів як провідних наукових осередків у певній галузі.

Меншою мірою така репертуарна стратегія притаманна видавництвам, що випускають монографії фундаментального характеру (наприклад, видавничий дім «Києво-Могилянська академія», видавництво Українського католицького університету та ін.). В таких випадках спостерігається зближення жанру наукової монографії з навчальними виданнями. В загальному репертуарі видавництва такі монографії входять в тематичні групи видань (наукових, навчальних, документальних, довідкових), об'єднаних за певними галузями науки (історія, політологія, мистецтвознавство тощо). Високий імідж видавництва досягається і завдяки включенню в репертуар перекладних монографій, що належать до зазначених тематичних груп.

Отже, жанр наукової монографії має перспективи входження до репертуару видавництв насамперед за тематичними групами. Це відповідає загальним тенденціям репертуарної політики видавництв на сучасному книжковому ринку, на які вказував, зокрема, російський дослідник Ю. Майсурадзе: «Навіть великі видавництва обмежують себе певною тематичною сферою (наприклад, економічною, з інформатики, медицини, літератури) або проблематикою (з маркетингу, менеджменту, бухгалтерського обліку й аудиту). Період всеїдності видавництв, коли вони бралися за видання будь-якої рентабельної та ходової літератури, характерний для початкового етапу ринку, завершується, і наразі чітко спостерігаються характерні процеси їхньої спеціалізації та завоювання свого постійного покупця» [5, с. 369]. Відповідно, тематичні групи, що представляють певну галузь науки, об'єднують монографії з навчальними, довідковими та іншими виданнями відповідної тематики.

З огляду на внутрішньожанрові особливості монографії, в окремих випадках видавництво вивокремлює такі видання в окремий сегмент. В таких випадках у репертуарі видавництва монографії можуть становити окрему видавничу серію. Так, наприклад, харківське видавництво «Акта» в позиціонуванні власної видавничої продукції використовує регіональний принцип: монографії фундаментального характеру формують серію «Харківська школа», в якій представлені праці харківських науковців. За тематикою монографії (переважно – філологічного напрямку) також мають регіональне спрямування.

В умовах жорсткої конкуренції на ринку видань певних видових і тематичних груп, окремі регіональні видавництва використовують регіональну тематику як засіб позиціонування. Так, наприклад, видавництво «Брама-Україна» (Черкаси) спеціалізується на виданнях шевченківської тематики, видавництво «Терен» (Луцьк) – на виданнях, присвячених діяльності ОУН – УПА. Поєднання тематичного і регіонального принципів сегментування видавничого репертуару дозволяє поєднувати в межах тематичних груп монографії з виданнями довідкової, документальної, літературно-художньої літератури.

Висновки. Отже, як бачимо, репертуарні стратегії видавництв дозволяють позиціонувати наукові монографії на ринку видавничої продукції за різними принципами, насамперед тематичним і регіональним. Водночас внутрішньожанрова типологія монографій свідчить про необхідність застосування різних засобів позиціонування для видань прикладного і фундаментального характеру. Видання першої групи потенційно є малотиражними, тому при їх позиціонуванні слід враховувати насамперед змістову культуру та перспективи застосування у виробничій та науковій галузях. Монографії фундаментального характеру більшою мірою орієнтовані на читачський попит, тому для їхнього позиціонування видавництва використовують загальні закономірності репертуарної політики.

Список літератури

- [1] Алексеев І. Р. Наукова книга України: проблеми та шляхи їх вирішення / І. Р. Алексеев // Поліграфія і видавнича справа. – 2008. – Вип. 47. – С. 3 – 6.
- [2] Гітис Л. Х. Как нам реорганизовать АСКИ? / Л. Х. Гітис // Горный информационно-аналитический бюллетень. – 2009. – № 12. – С. 117 – 128.

- [3] Зелінська Н. В. Наукова книга у репертуарі українських видавництв: нагромаджуючи «символічний капітал» / Н. В. Зелінська // Поліграфія і видавнича справа. – 2011. – Вип. 53. – С. 19 – 25.
- [4] Зелінська Н. В. Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан / Н. В. Зелінська. – Львів : Світ, 2002. – 268 с.
- [5] Майсурадзе Ю. Ф. Энциклопедия книжного дела / Ю. Ф. Майсурадзе, А. Э. Мильчин, Э. П. Гаврилов и др. – М. : Юрист, 1998. – 536 с.

References

- [1] Alekseyenko I. R. *Naukova knyha Ukrayiny: problemy ta shlyahy yih vyrishennya* // Polihrafiya i vydavnycha sprava. – 2008. – Vyp. 47. – P. 3 – 6.

- [2] [2] Gitis L. H. *Kak nam reorganizovat' ASKI? // Gorniy informatsyonno-analiticheskiy byuletin'*. – 2009. – № 12. – P. 117 – 128.
- [3] Zelinska N. V. *Naukova knyha u repertuari ukrayins'kyh vydavnytstv: nahromadzhuyuchy "symvolichniy kapital"* // Polihrafiya i vydavnycha sprava. – 2011. – Vyp. 53. – P. 19 – 25.
- [4] Zelinska N. V. *Naukove knyhovydannia v Ukraini: istoriya ta suchasuiy stan* (Scientific Publishing in Ukraine: History and Current Position). – Lviv : Svit, 2002. – 268 p.
- [5] Maysuradze Yu. F., Milchin A. E., Gavrilov E. P. *Entsyklopediya knizhnogo dela* (Encyclopedia of Publishing). – M. : Yurist, 1998. – 536 p.

vedeckych clanků. – Olomouc : Univerzita Palackeho v Olomouci, 2014. – P. 220 – 225.

Pykaliuk Roman, candidate of philology, The Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University, 1 vul. Shevchenka, Kirovohrad, Ukraine, 25006, *e-mail*: rom.ann@i.ua. **Actual professional or academic position (function and workplace)**: senior teacher of the chair of editing and publishing. **He graduated**: The Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University, 2006. **Professional orientation or specialization**: editing and publishing, discourse-analysis. **The most relevant publication outputs**: 1. Pykalyuk R. V. Synergetics of modalities of lingual system organization of Ivan Bahriany's prose. – Manuscript. Thesis for a Candidate Degree in Philology by Speciality 10.02.01 – Ukrainian Language. – Dnipropetrovs'k Oles' Honchar National University. – Dnipropetrovs'k, 2012. 2. Pykalyuk R. V. Categories of symmetry and asymmetry in the synergetic organization of the modal sphere of writer's idiolect // *UCRAINICA VI. Soucasna Ukrajinstika. Problemy jazyka, literatury a kultury: Sbornik*